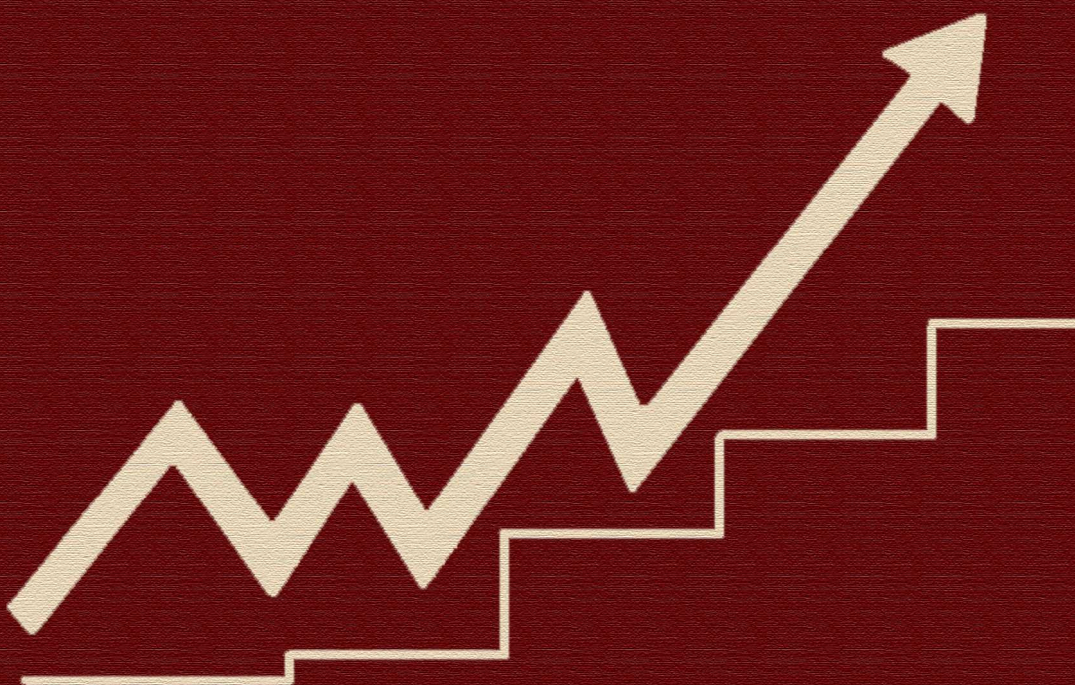

E-CONOM

Online tudományos folyóirat
Online Scientific Journal

Tanulmányok a gazdaság- és társadalomtudományok területéről
Studies on the Economic and Social Sciences

ISSN 2063-644X

Főszerkesztő / Editor:
Juhász Lajos

Szerkesztőbizottság / Editorial Board:
Czeglédy Tamás
Jankó Ferenc
Koloszár László
Szóka Károly

Technikai szerkesztő / Technical Assistant:
Tarró Adrienn

Web: <http://www.e-conom.hu>; <http://e-conom.nyme.hu>
E-mail: e-conom@nyme.hu

I./1.
2012

Gondolatok a kormányzásról globálisan és nemzetközi összehasonlításban

CZEGLÉDY Tamás¹

Különösen egy gazdasági válság idején van itt az ideje a nemzetközi kitekintésnek, a problémák széleskörű vizsgálatának. Ha ráadásul a válság nem kizárólag gazdasági, hanem környezeti, biztonsági, politikai és társadalmi válság is, akkor mindenképpen nemzetközi összehasonlításban kell megtalálni a közös felelősség okait. A már közkeletűvé lett „fenntartható fejlődés”-fogalom és problémaköre találkozik a gazdasági válság magyarázataival és ezáltal globális problémamegoldásért kiált. Az irányítási elméletek már a történelem során nagyon sokszínűek voltak, ezekből van, ami elmaradt és letisztult, de mára sem alakult ki egyetlen és kizárólagosan elfogadott kormányzási modell – nemzeti, regionális és nemzetközi szinten sem. Mégis a közös globális kormányzás igénye és szükségessége már régóta napirenden van a világgazdasággal foglalkozó nemzetközi tudományos közéletben.

Kulcsszavak: gazdasági válság, globalizáció, globális kormányzás, fenntartható fejlődés
JEL-kódok: B30, F40, H77

Thoughts of the Governance Globally and in International Comparison

Especially in an economic crisis is there the time for the global consideration of the wide range of problems. In addition, if the crisis is not only economic but also environmental, security, political and social crisis, we must find the common international standards of responsibility and permanent exploration. The commonly used concept of "sustainable development" mixed with the challenges of the global economic crisis supported the explanation and the solutions handled globally. Governing theories throughout the past centuries in the history have been very diverse and it is clear that there is not an only and exclusively developed governance model adopted at national, regional and international levels. Yet the need for common global governance and the necessity for the agenda for the world economy have been involved in international scientific public life.

Keywords: economic crisis, globalization, global governance, sustainable development
JEL Codes: B30, F40, H77

¹ A szerző a Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának egyetemi adjunktusa (czta AT ktk.nyme.hu)

Bevezetés

A 20–21. század eseményei, a globalizáció kihívásai a kormányzást is egy összetettebb és bonyolultabb problémahalmaz elé állítják. A nemzetközi kapcsolatok fontosabbá válása, az *interdependencia* egyértelmű megjelenése és a világgazdaság dinamikája adja azt a keretet, melyben felmerül az igény egyfajta kontrollra. Mivel azok a problémák, amelyekkel a globalizáció folyamatában szembesülnek az egyes országok, már nem kezelhetők nemzeti szinten, ezért a megoldás is csak *szupranacionális* lehet. Egyes nemzeti szintű problémák felismerése és behatárolása szintén csak nemzetközi együttműködéssel valósítható meg, mivel a fejlődő országok anyagi lehetőségei, vagy csupán az adekvát szakmai ismeretek hiánya nem teszi lehetővé a feltáró munkát.

A *global governance*² fogalomként és célként is meghatározható. Jelenti a világ irányíthatóságának lehetőségét, a káros folyamatok megelőzését és/vagy helyes irányba terelését, valamint a gazdasági biztonságon alapuló fenntarthatóan fejlődő világgazdasági rendszer támogatását. A törekvésnek természetesen vannak politikai és gazdasági vonulatai is, de mint később láthatjuk, a kettő nem képzelhető el egymás nélkül. A szinergia kialakításához szükség van a nemzetállamok kormányaira, regionális és szubregionális szervezetekre, nem-kormányzati szervezetekre és a nemzetközi gazdasági életben meghatározó szerepet játszó intézményekre is.

Láthatjuk, hogy a feladatok összetettsége miatt a global governance nem képzelhető el az egyes nemzetek kormányainak világszintű leképezéseként, de feladatai merőben hasonlóak a kormányok feladataihoz.

A global governance megfogalmazható indirekt módon is: nem jelent strukturált, közvetlenül vagy közvetve választott képviselőket (vagy minisztereket és miniszterelnököket), nem jelent hatalmi törekvést és technokrata vezetési módszereket, céljai ezzel szemben egyetemesek, projektként megvalósítandó törekvések.

A globalizáció folyamánként új megoldási lehetőségek, az ortodox mellett az unortodox vagy az eddig még nem használt módszerek is érdekesek lehetnek. A *Brundtland-jelentés*³ óta a nemzetközi érintkezések nem hagyják és nem hagyhatják figyelmen kívül a környezet fenntarthatóságát szem előtt tartó törekvéseket. *Rio*, *Kyoto* és *Marrakesh* a globális klímaváltozásra próbáltak megoldást hozni, de szintén ezen folyamatok következményeként jött létre Boutros Ghali ENSZ főtitkár támogatásával a Comission on Global Governance 1992-ben. A G20-ak 2009-től a kialakult válság miatt átveszi a G8-ak szerepét, így is hangsúlyozva a szélesebb nemzetközi együttműködés szükségességét.

A globális irányítás alapelveinek elméleti hátterét vizsgálva elmondható, hogy építkezik az állami szintű politikai irányítási modellekre, valamint a nemzetközi és nemzetek feletti szervezetek működési alapelveire. Az együttműködés nyilvánvalóan érdekellentétek és konfliktusok által hátráltatott, a nemzetközi összefogás a különböző szervezetek nehézkes döntéshozatalán múlik vagy bukik meg.

² Simai, Messner, Breitmeier, Senghaas magyar ill. német nyelvű szakirodalmakban használja az angol terminus *technicist*, míg Jankovics László, Boda Zsolt, Bogár László használják a globális kormányzás kifejezést, de mivel az utóbbiak szinte kivétel nélkül magyarázkodásra szorulnak a jelentés kibővítése érdekében, ezért én maradok a *global governance* megjelölésnél.

³ Our Common Future, <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>

Szemelvények a gazdasági és politikai irányításból

A hatalomgyakorlás kérdése már az ókor óta foglalkoztatja a teoretikusokat. A különböző történelmi korok aktuális koncepciói szerves fejlődésen mentek keresztül.

Habár az ókori *demokráciát* nem tekintjük a mai fogalomrendszerünk szerinti demokráciának, az ókori filozófusok vezették be a ma is használatos fogalmakat. A demokrácia eredetileg a démosz hatalmát, vagyis a nép uralmát jelentette⁴.

Míg Szókratész⁵ elutasítja az államhatalommal való szembefordulást – hiszen az egyén mindazért hálával tartozik az államnak, amit tőle kap, és így önként vetik alá magukat az emberek a polisz hatalmának –, Platón a zsarnokság kérdésével⁶ foglalkozott ciklus-elméletében, amelyben kiindulópontnak tekintette a monarchikus egyeduralkodó rendszert, amely aztán valamely szellemi elit vagy az arisztokrácia uralmává változik, akiket a dicsőség és hatalomvágy hajt. Uralmuk átalakul *timokráciává*, azaz a vagyonos réteg gyakorolja a hatalmat. Platón szerint mindez csak a nép elégedetlenségéhez vezethet, lázadás tör ki, és a nép elűzi az uralkodókat, majd létrejön a demokrácia. Azonban a demokrácia a törvények nem betartása miatt és az egyéni becsvágytól hajtott törekvések által zsarnoksággá változik, ahol a nép kegyét elnyerő vezető uralkodik. A nép bizalmát azonban csak az első vesztes háborúig tudja megtartani, ezután a népharag elűzi, uralma anarchiába csap át. Ebből a szomorú szituációból egy erős egyéniség vezetheti ki a társadalmat, és ezzel elértünk a *platóni ciklus elejére*.

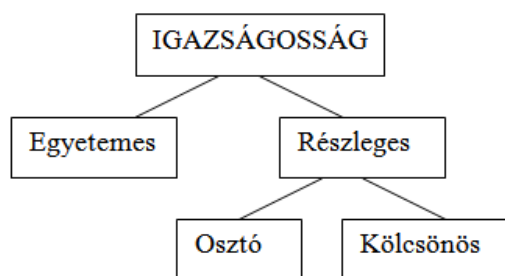
Arisztotelész már a modern értelemben vett közjó gondolatát veti fel Politika c. művében. A polisz céljaként jelöli meg a közjó biztosításának kötelességét, ami Arisztotelész filozófiájában az értékmérőt is jelenti: azok az államformák tekinthetők jónak, amelyek a közjó megvalósítását célozzák meg. Ezek szerint megkülönbözteti az egy személyhez kapcsolódó uralmat (monarchiát), a kisebbségi (arisztokrácia) és a többségi (politeia) uralmat. Megjelöli az elfajzott változatait is az általa elfogadhatónak tartott társadalmi berendezkedéseknek: a türannisz uralma, az oligarchia és a demokrácia jelenti a közjó helyett az egyéni vagy csoportérdekek megvalósulását. Arisztotelész meghatározásai, a monarchia és a zsarnokság szembeállításával évszázadokra érvényesen meghatározzák a társadalmi viszonyokról való gondolkodás történetét.

Aquinói Szent Tamás Arisztotelészhez kapcsolódva értelmezi a közjó fogalmát, nagy *Teológiai Összegzésében* és a befejezetlenül maradt *A fejedelmek országlásában*. Munkáiban a közjót nem az egyének, sem a közösségek vagy intézmények által elérhető optimumként jelöli meg, hanem egy, minden ember javát szolgáló értékrendben. Ilyen egyetemes közös érték szerinte a béke, a biztonság, a polgároknak a külső és belső támadások elleni védelme és végül az egyének boldogulásának előmozdítása, mely összhangban kell, hogy legyen a közösség rendjével és békéjével. Ha Aquinói Szent Tamás gondolatait megjegyezzük, azok visszaköszönnek a későbbiekben oly sokszor megfogalmazott alapvető emberi értékekben, mint a szabadság, az élet, a tulajdon védelme és az egyéni boldogulás lehetőségének biztosítása. Felvetődik a kérdés, hogy milyen álláspontot képviselt Aquinói Szent Tamás a zsarnoksággal való szembesegülés esetén. Írásaiban megengedhetőnek tartotta a szembenállást, de csak az esetben, ha nem botránykeltő, és a közösség nagyobb kára nélkül megvalósítható.

⁴ Az ókori görög demokrácia gyakorlásából kimaradtak a nők, rabszolgák és a metoikosok (együttlakók, betelepültek vagy felszabadított rabszolgák).

⁵ Platón (1969): Szókratész védőbeszéde, Platón összes művei, I. kötet Budapest (<http://mek.oszk.hu/00400/00460/00460.htm>)

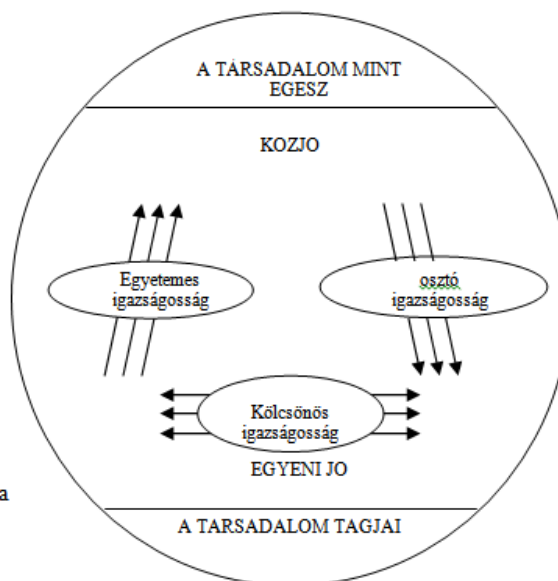
⁶ Platón (1969): Az állam. in: Platón összes művei II. kötet, Budapest (<http://mek.oszk.hu/03600/03629/03629.htm>)

1. ábra

Az igazságosság fajtái Aquinói Szent Tamás szerint

Forrás: Hörcher F. – Péter Z. – Takács P: Állam- és jogbölcselet a kezdetektől a felvilágosodásig PPKE, Bp. 1997

Új gondolatot hozott a kormányzással kapcsolatosan *Niccolo Machiavelli*. A fejedelem c. művében a szabadon alkalmazható kormányzati eszközök tárházát a célszerűség próbájának vetette alá. Azzal, hogy tanításaiban felszabadította az államot a vallás és az erkölcs kötelei alól, és így a szekularizált állami berendezkedés alapelvevé tette a hatalom megszilárdítása érdekében szabadon alkalmazható módszerek felhasználásának lehetőségét és szükségességét, előfutára volt az utilitarista ideológia kibontakozásának.

Machiavelli művét a Katolikus Egyház betiltotta, mivel gondolatai ellentétben álltak a vallásos irodalom egyik legmeghatározóbb alakjának, Szent Ágostonnak a politikai tanításaival, aki az isteni eleve elrendeltetést hangsúlyozta számos – több, mint száz – művében. Machiavellit szívesen idézik napjaink politikusai is, főleg a szembenálló fél kritikájaként, talán a leggyakrabban citált gondolatai: „a cél szentesíti az eszközt” vagy a „jobb, ha félnek tőlem, mintha szeretnének”.

Természetesen az ókori kelet filozófusai is foglalkoztak a vezetés, kormányzás kérdéskörével, munkáik közül kiemelném *Szun-Ce A háború művészete* c. művét, mely az állami feladatokról a hadviselés szemszögéből nyilatkozik, mintegy belső és külső kiadásokként számba véve a felmerült hadi költségeket, és a feláldozott anyagi javak hatásaként elérhető rend és közjó vagy lázadás és a közkiadások csökkenésének lehetőségeit megemlítve.

Politikai eszmétörténeti fordulatok sokszor nem tervezetten következnek be. Erre jó példa *Luther Mártonnak* a wittembergi templom kapujára kiakasztott 95 tételének a modern Európa középkor-végi államszerkezeti változásának folyamatában betöltött szerepe. A reformáció tipikusan a vallás politikától való elfordulását tartotta kívánatosnak, ám gondolatrendszerének egyenes következménye lett a politikai eszmék radikális átformálása. Az egyházi és a világi hatalom szembeállítását a *hatalomgyakorlás funkcióinak kettéválását* jelentette. Az egyház működését a világi hatalom alá rendelte, amely a külső rendet felügyelte, azaz biztosította a békét és a védelmet a gonosszal szemben. Az egyházi tulajdon felügyeletével, az állam – vagyis az uralkodó kinevezési jogokkal való felruházásával alapvető változásokat hozott a kormányzati szerepről való gondolkodásba.

A reformáció másik nagy teoretikusa, *Kálvin János Institutio*⁷ c. művében azt vallja, hogy az állam és az egyház egymástól különálló hatalom, noha szoros viszonyban állnak egymással. Kitér arra is, hogy a hatalom és a jog egymást feltételezik, nem létezhet egyik a

⁷ az 1559-es kiadás magyar fordítása: Czeglédy Sándor, Rábold Gusztáv (1995): A keresztyén vallás rendszere Budapest, Református Egyház Zsinati Iroda

másik nélkül. Érdekes azon elgondolkozni, hogy a zsidó-keresztény kultúrkör értékeszeiségének alapját adó Tízparancsolat azokat az erkölcsi normákat tartalmazza, melyek az életben alkalmazott szabályok alapjául szolgálnak, ezen szabályok mellőzése pedig a társadalmi béke fenntarthatatlanságához vezet. Kálvin Lutherhez hasonlóan az államhatalom és az egyház különállását hangsúlyozta. Kálvin modern felfogását jól megvilágítja az alábbi néhány sor: „Ha magukban vizsgáljuk a filozófusok (bölcselek) által oly gyakran emlegetett három kormányformát, akkor egyáltalán nem tagadhatom, hogy az arisztokrácia, vagy az általa és a polgári közrend által vezetett állam az, ami a többit messze felülmúlja. Nem önmagában vagy önmagáért, hanem azért, mert a legritkábban fordul elő az, hogy a királyok és uralkodók úgy mérsékelnék magukat, hogy akaratuk igaz és mindig helyes legyen, és szintén rendkívül ritka dolog az, hogy oly bölcsességgel és eszességgel rendelkezzenek, hogy mindegyik látná, mi az, ami elégséges és hasznos. Az emberi természet, az emberek bűne és hibája az, ami miatt jobb, biztosabb és tűrhetőbb, ha a kormányzatot és a vezetést többen tartják kezükben” (*Calvin, 1991*).

A társadalmi problémák megoldását látta *Campanella* a magántulajdon megszüntetésében. Utópikus művében, *A Napvárosban* úgy képzei el a gondok megszüntetését, hogy megvalósítják az egyenlőség társadalmát, az emberek természetes egyenlőségét. Ebben az elképzelt államban minden közös lenne, a munka, a javak, a szórakozás és a nevelés is. Az élet és a közösség összetartó eleme a munka lenne, azaz mindenkinek dolgoznia kellene. A javak elosztására Campanella szerint a tisztviselők figyelnének, akik a nép akaratából maradhatnak a helyükön, a négy legfőbb vezető viszont csak önként távozik, abban az esetben, ha maguknál alkalmasabb utódot találnak. A vezetői képességek és a hivatások mind a tudásnak, a tudománynak vannak alárendelve.

A Napállam egy szigorúan centralizált, hierarchikus rendben élő társadalom képét vetíti elénk, amelyben az élet minden területét a tudomány nevében fellépő közhatalom szabályozza. Az így megvalósuló politikai rend, az emberek egyenlősége, a vagyoni közösség mintegy a kommunisztikus törekvések előfutáraként is felfogható. (Érdekes megemlíteni *Francis Bacon* ugyancsak utópisztikus művét, az *Új Atlantiszt* is, amely szintén a szellemi felsőbbbség által vezetett államberendezkedést tart kívánatosnak illetve *Morus Tamás Utópiáját*, melyben ő is a magántulajdon közerkölcsökre való káros hatásáról beszél.)

Jean Bodin célja a közjog teoretikus megalapozása volt. Elméletét sokan félreértették, nem állt szándékában az uralkodói önkény alátámasztása. Korának – polgár/vallásháborúk időszaka – politikai-társadalmi problémáját megoldandó kívánta egy kézbe helyezni és összpontosítani a hatalmat. Ugyan Bodin szisztematikusan kizárja annak a lehetőségét, hogy az államban bármi is korlátozza a király hatalmát, de a természetjognak (pl. öröklés) egyik uralkodó sem mondhat ellent. Értekezik a hatalom állandó és abszolút jellegéről, a szuverenitás forrásául az isteni kötődést megjelölve. Bodin a nép érdekében vezetett államban az uralkodás módszeréul jelöli meg az ország törvényeinek és szokásainak betartására tett esküt, de ezen eskü feljogosítja az uralkodót, hogy az egyes kérdésekben szuverén módon, a vélemények meghallgatása nélkül, egyedül döntsön. Bodin munkájának jelentőségét úgy foglalhatnánk össze, hogy meghatározta azokat a feltételeket – *törvényhozás, háborúindítás, békekötés, hivatalnokok kinevezése, legfőbb bírászkodás és megkegyelmezés joga* –, amelyek a modern nemzetállam kialakulásához vezettek. Elméletének komplexitása abban írható le, hogy nem csupán a közvetlen célt, a polgárháborús helyzet megoldását, hanem az absztrakt állam fogalmának megteremtését tette lehetővé.

Bodin szuverenitás-elmélete a korabeli Európa államalakulatai kormányozhatóságának feltételét jelentette. A mai integrálódó Európa létevel válassz Bodin elméletének tarthatatlanságára. A *szupranacionalizálódási* folyamatok az egész világban meghaladták a szuverén nemzetállamok bodini képzetét.

A társadalmi szerződés első, klasszikusnak tekinthető elméletét *Thomas Hobbes* fogalmazta meg a 17. században. Államelmélete, a *Leviatán, avagy az egyházi és a világi állam anyaga, formája és hatalma* az egyént állítja a központba, aki mindent az önfenntartás érdekében tesz, életét eredendően a természeti törvények határozzák meg. Ezzel összefüggésben kijelenti Hobbes, hogy az abszolút jót vagy végső célt nem lehet meghatározni, csupán azt lehet elérni, hogy az individuum a társadalmi feltételeket és kereteket megteremtse, amelyek közt aztán a saját vágyait kielégítheti. Az egyének átruházzák a jogaikat a *Leviatánnak nevezett hatalomra*, amennyiben az megvédelmezi őket. Amennyiben nem önként teszik ezt, a hatalom meg is foszthatja őket jogaiktól, a végeredmény ugyanaz: kialakul egy „inkubátor”, mely lehetővé teszi az emberek számára, hogy konfliktusos kapcsolataikat a jognak megfelelően rendezzék. Hobbes használja a *civil society* fogalmat is, elmélete a modern polgári társadalmak létrejöttének beharangozója.

John Locke eszméi – ugyanúgy, mint *Hobbesé* – a XVII. századi angol viszonyokból táplálkoznak. Locke is abból indult ki, hogy az egyén nem mindig társadalomba szerveződve élt. De míg a természeti törvényekről hasonlóan vélekednek – azaz mások szabadságának, életének, egészségének és birtokának a megkárosítását vagy megsemmisítését eredendően jogellenesnek fogják fel – addig Locke nem az egyének konfliktusait tartja természetesnek, hanem a békés állapotot. A konfliktus szerint abból adódik, hogy egyesek nem tartják be a természeti törvényeket. A békés állapot biztosítására a közösségek törvényeket hoznak, amelyek segítségével szankcionálhatók a kihágások. A igazságszolgáltatáshoz létrehozzák a felsőbb „instanciát”, a hatalommal felruházott önbíráskodást megakadályozó szervet, melynek tagjait maguk közül választják. A törvények és a betartásukra figyelő felsőbb instancia jelenti a *társadalmi szerződést*, melynek alapja az államhármasság funkciója: a *törvényhozás, végrehajtás és föderatív hatalomgyakorlás*.

Jean-Jacques Rousseau munkásságában az ember eredendően jó, de a társadalom megrontja. Radikális és forradalmi munkássága főművének, *A társadalmi szerződésnek* egyik legismertebb sorával is jellemezhető: „Az ember szabadnak született, de mindenütt láncon van.”. A természeti törvények elkorcsosulása miatt az emberek versengeni kezdenek egymással és egymástól függővé is válnak. Ez a kettős nyomás fenyegeti túlélésüket és szabadságukat. A társadalmi szerződés megkötésével azonban megőrizhetnék szabadságukat és megvédhetnék magukat. Állítása szerint ez a közakarat tekintélyének való behódolás eredménye, ami az egyén számára lehetővé teszi, hogy ne játsszon alárendelt szerepet mások akaratának, egyúttal biztosítja, hogy mégis engedelmeskedjen, mert mindannyian beleszólhatnak a törvénykezésbe. A törvénykezést a nép a visszahívható képviselőin keresztül gyakorolhatja, és így biztosított lenne a népszuverenitás. Rousseau nem tagadta, hogy a szabadság, az egyenlőség és az igazságosság biztosítása az államon belül a nép akaratára való tekintet nélkül létrejöhetne. Egyike volt azoknak, akik komolyan támadták a magántulajdon intézményét, emiatt gyakran tartják a szocializmus és a kommunizmus egyik elméleti megalapozójának is, de számunkra értékesebb elméleti alapvetéseiben elemzi az állam működőképességéhez és a hatékonyságához szükséges feltételrendszert és a rendkívüli helyzetek megoldását célzó eszközöket, a társadalmi egyenlőtlenségeket és az ezt megszüntetni tudó módszereket.

Meg kell említenem, hogy a már Rousseau által is említett kormányzati feladatok, egyetemes társadalmi értékeknek az alkotmányos rögzítését az Egyesült Államok első alkotmányaként számon tartott, *Thomas Jefferson* által 1776-ban megfogalmazott Függetlenségi Nyilatkozat tartalmazta először: „*Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőként teremtetett, az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen Jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat, s ezek közé a jogok, közé tartozik a jog az Élethez és a Szabadsághoz, valamint a jog a Boldogságra való törekvésre. Ezeknek a jogoknak a biztosítására az Emberek Kormányzatokat létesítenek, amelyeknek*

törvényes hatalma a kormányzottak beleegyezésén nyugszik. Ha bármikor, bármely Kormányforma alkalmatlanná válik e célok megvalósítására, a nép Joga, hogy az ilyen kormányzatot megváltoztassa, vagy eltörölje, és új Kormányzatot létesítsen, olyan elvekre alapítva és hatalmát olyan módon szervezve, amely jobban védi Biztonságát, és jobban elősegíti Boldogulását.”⁸

Szintén Rousseau-hoz kapcsolódva tartom érdekesnek a világpolitika, világgazdaság jelenlegi állapotáért is felelős eszmerendszerek vizsgálatát. Nem céлом állást foglalni a szocialista eszmerendszer utópisztikus vagy megvalósítható céljai mellett vagy ellen, de eszmetörténeti szempontból a szerzők (Marx, Engels, 1848, 1867) értékes gondolatokkal járulnak hozzá a világ társadalmi fejlődéséhez. Hibásnak tartom azt az értelmezést, amely a szocializmust egy ténylegesen létezett, szociális elveket is megvalósító, de alapvetően kommunista jellegű társadalmi – állami rendszerrel azonosítja. A XIX.–XX. század ezen eszmerendszere alapvetően két fő áramlatra szakadt, a *kommunizmusra* és a *szociáldemokráciára*. Alapértékeiket tekintve, eszmeiségüket vizsgálva sok hasonlóság figyelhető meg e két áramlat között, de belső szerkezetük, értékrendjük hangsúlyai és legfőképpen gyakorlatuk különbözött.

A szociális eszményeket érvényesítő, társadalmi és állami berendezkedésre vonatkozó elképzelésekből az egyik irányzatban a közösségi, a másikban az egyenlőségi elemeket emelték ki. A történelem során az egyik a szovjet típusú *kommunista*, a másik a nyugati típusú *jóléti államok* kialakulásához vezetett. A szocialista értékrend legfőbb elemei – az *egyenlőség, igazságosság, szolidaritás és közösségiség valamint a szabadság* – a global governance eszmeiségéhez is nagyon közelálló alapértékeknek tekinthetők. Kormányzati és társadalmi szempontból nem kívánom vizsgálni a gyakorlatban is megvalósult és csődöt mondott kommunista államot, mely lényegében a *totalitárius* államtípus egyik fő formája.

A jóléti állam feladatai azonban a részben a global governance általam determinált feladataival is egybevágnak, így megfelelő támpontot adhatnak a további kutatáshoz. A szociáldemokrácia politikai és államelméleti kidolgozásában *Eduard Bernstein* és *Charles Anthony Crosland* alkotott maradandót. Elutasították az erőszakot és a proletárdiktatúrát, nem a hatalom megszerzését tekintették legfőbb célkitűzésnek, hanem egy olyan államot tartottak működőképesnek és igazságosnak, amelyben a társadalmi keret a parlamentáris demokrácia, amely biztosítja azokat a jogokat – szervezkedési, gyülekezési jog, sajtószabadság, választójog, sztrájkjog stb., amelyek segítségével úgy lehet sikerre vinni a kizsákmányolás elleni küzdelmet, hogy nincs szükség forradalomra, a hatalom erőszakos megszerzésére.

Mivel a *kapitalizmus* fogalma nem kötődik szorosan kormányzati modellekhez, demokratikus és átmeneti társadalmi rendszerekben is találkozhatunk a piacgazdaság működő példájával, ezért lehetetlen is elemezni a sokféle államirányítási modellt.

A különféle felsorolt modellek mind-mind nemzetállamok belső irányítási rendszerei voltak. Az összefüggést a globális kormányzással a közös célrendszer adja. A problémák világszinten hasonló vetületet adnak, mint nemzeti szinteken, jóllehet, a megoldásuk akár teljesen más módszert is igényelhet.

A *szuverenitás* és a *hatalommegosztás* kérdése már jóval túlmutat a nemzetállam-egyen-kérdésen. Áttételesen vonható párhuzam abból a szempontból egyén és állam között, hogy míg a nemzetállami szinten az individuum mond le valamely jogáról az állam vagy valamely hatalmi szerv javára, addig nemzetközi szinten az államok adják fel önrendelkezésüket valamely univerzális, multilaterális, vagy szupranacionális⁹ szervezet javára.

Ennek az államszintű jog-átruházásnak a föderalista elméletek jelentették az ideológiai hátteret. Az egyetemes társadalmi szintű értékek Jefferson-i gondolataiból táplálkozva *James Madison* Egyesült Államok-beli képviselő, külügyminiszter, majd elnök foglalkozott a

⁸Idézet a Függetlenségi Nyilatkozatból. Thomas Jefferson, 1776 Philadelphia

⁹ Természetesen közös halmaz létezhet az említett szervezetek között.

„közösségek tartós és átfogó érdekeivel”, és a néha ezen érdekek ellen dolgozó bürokráciával. Megemlítette a hatalmi ágak hármasszétválasztásának szükségességét – törvényhozás, végrehajtás és bíróságok szintjén, ami a modern kormányzási módszerek máig elvárt alapfelállása¹⁰ is. A föderatív gondolkodásmód a global governance egyik építőköve, bár nem feltétlenül a hatalomgyakorlás, hanem inkább a problémamegoldás közös módszerei által adott lehetőségek terén.

A XX. század teoretikusai közül *Michel Foucault* foglalkozott az államok feletti, *szupranacionális* hatalomgyakorlás szükségességével, a *hálózati állam* fogalmát magyarázva. Az államot ért támadások – nem csupán fizikai – globalizálódása elleni védekezés aktorai valamely hálózatként működő szervezetektől származnak, legyenek ezek szakszervezetek, egyházak, fegyveres testületek. A megoldás Foucault szerint: „A politikum fogalmát magát kell kiszélesíteni, hogy ne csak államok és ágenseik, hanem azok a szubnacionális, szupranacionális, regionális és internacionális intézmények és folyamatok is beleférjenek, melyek érdekelték a források elosztásában.” (*Foucault, 1977*)

A *közösségelvű* politikai teória *Charles Taylor* által képviselt vonulata abból indul ki, hogy az egyének nem önállóak, tehát izoláltan létező részecskéi egy nemzeti társadalom vagy egy *globális társadalomnak*. Ahhoz, hogy az egyének identitása kifejlődhessen, Taylor szerint szükségük van társas kötelékekre. Az *én-tudat* szorosan összekapcsolódik a *mi-tudattal*. Az ember magát csak másokhoz tudja mérni, saját magáról alkotott képét a másokkal való kommunikáció és érintkezés alapján alakítja ki. A közösségelvű filozófia szerint nincs egyén közösség nélkül, tehát minden egyéni identitás egy közösségi identitást feltételez (*Taylor, 1999*).

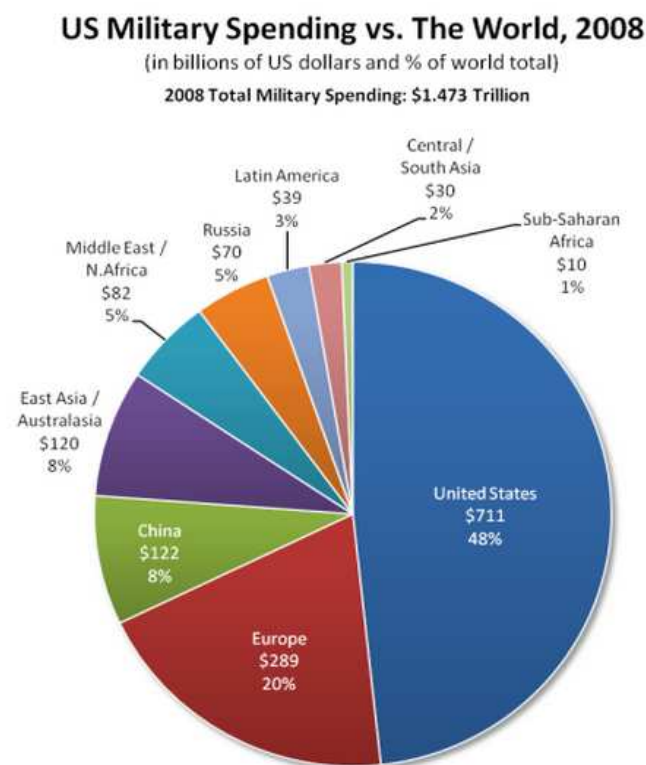
Fukuyama a történelem végét a liberális demokrácia szerves fejlődési eredményeként értelmezi, rámutatva arra, hogy a kormányzás egyéb előfordulási formái, mint a kommunizmus vagy a fasizmus nem voltak működésképesek. A nyugati típusú demokrácia felel meg Fukuyama szerint az emberiség ideális eszméinek, így nincs is továbbfejlődési nyomás azokon az államokon, melyeket ezen eszmék szerint irányítanak. Ennek a filozófiának az egyetemessé válása jelentené a global governance logikus önműködését (*Fukuyama, 1989*).

Robert Kagan szembehelyezkedik Fukuyama szemléletével, rámutat arra, hogy hiába ért véget a hidegháború, nem jött el a demokrácia korszaka, Kína, Oroszország, a Közel-Kelet országai sem demokratizálódtak. Megjelent viszont az iszlám fundamentalista terrorizmus, átalakult az ellenségkép, és a közeledés helyett új ellentétek kerültek felszínre. Az már más kérdés, hogy a világválság a demokratikus államok gazdaságának növekedését állította meg leginkább, míg Kína vagy Oroszország hitelezőkké léptek elő a globális kapcsolatokban. Kagan bírálja a jelenlegi struktúrákat, mondván a működési mechanizmusukba bebetonozódott a demokratikus és a központi irányítású országok közti ellentét, és ezért alkalmatlanok arra, hogy konszenzust teremtsenek az eltérő berendezkedések között (*Kagan, 2008*).

Hoós János három gondolatkört fogalmaz meg, melyek az alábbiakat foglalják össze – indokolva a global governance szükségességét: a globális gazdasági stabilizációs törekvések nélkül gazdasági káoszba sülyedhet a világ gazdaság; a távolságok radikális csökkenése biztonsági szempontból rejt veszélyeket magában, mivel az egyre pontosabb és nagyobb hatósugarú fegyverekkel szemben a védekezési lehetőségek csökkennek, és így ön- és nemzetközi kontrollra van szükség; ill. a tudomány fejlődése olyan lehetőségeket hordoz magában, amelyek nemzetközi normákat és kontrollt igényelnek, elég, ha a klónozás lehetőségére gondolunk (*Hoós, 2006*).

¹⁰ Locke is részletesen ír a hatalmi ágak szétválasztásáról, de nála a harmadik ág maga a „föderalista hatalom”, melyet a külkapcsolatai, nemzetközi jogi aspektusai határoznak meg. Montesquieunél jelenik meg a bírói hatalom, mint szuverén hatalmi ág. Madison Montesquieut magasztalja és bírálja téziseiben.

Jeffrey Sachs figyelme a szociális problémák felé irányul, hangsúlyozva a szegénység felszámolását, az energiahordozók, természeti erőforrások felhasználásának racionalizálását, s mindezen problémákban a fejlett országok felelősségét. A *Financial Times*-ban 2008-ban megjelent cikkében azt az álláspontot képviseli, hogy a pozitív változások záloga a technológiai fejlődés és a politikai rendszerek világszintű megreformálása, de a jelenlegi növekedési irányok tovább már nem tarthatók fenn. Addig, amíg a katonai kiadások – és főként az USA-é – a fejlesztési és segélyezési kereteket több százszorosan meghaladják, addig az erőforrások jelenlegi elosztási rendszere és a jelenleg elfogadott elméletek nem szolgálják a jövőt (*Sachs, 2008*).

2. ábra Az USA és a világ katonai kiadásainak összehasonlítása

Forrás: CEACNP

Következtetések

A előbbieken ismertetett elméletek és problémakörök mind rámutatnak arra, hogy a 21. századra a világ gazdaság és a globális politika fordulóponthoz érkezett. A felhalmozódó problémák kezelésére a jelenlegi keretek nem minden esetben jelentenek megoldást is egyben. Az ENSZ szerepe szintén ártértekelődik a fejlődő országok térnyerésével, de az is látszik, hogy az eddigi döntéshozatali mechanizmusok elavultak, ill. némely esetben – Millenniumi Fejlesztési Célok – a problémafelvetésre jók, de kellő forrás és szándék nélkül nem valósul meg tényleges előrelépés.

A demokratikus célok értelmezése sok kérdést felvet, ahogy *Herman van Rompuy*¹¹ – az Európai Tanács első elnöke („az Európai Unió elnöke”) 2009-ben mondta, a G20-ak létrejötte a válságban a global governance létrejöttét is jelenti, másoknak ez a momentum a hatalom koncentrálódását és a döntéshozatal kisajátítását jelenti.

A számos elméletben egy gondolat szinte mindig azonos: a globális problémák mára olyan mértékűek lettek, hogy kezelésük is csak globálisan képzelhető el. Ehhez azonban szükség van valamiféle „világpolitikai” konszenzusra.

¹¹ http://www.youtube.com/watch?v=QEqFtVrAgSo&feature=player_embedded (2012. április 1.)

Irodalom

Arisztotelész: *Politika*. Budapest, 1969

Bernstein, E. (1961): *Evolutionary Socialism: A Criticism and Affirmation*. Random House

Bodin, J. (1987): *Az államról*. Budapest, Gondolat

Breitmeier, H. – Roth, M. – Senghaas, D. (2009): *Sektorale Weltordnungspolitik*. Nomos Verlags

Campanella, T. (1959): *A Napváros*. Budapest, Gondolat Kiadó

Crossland, Ch.A. (2006): *The Furure of Socialism, Constable and Robinson*. 50th Anniversary Edition

Czeglédy T. (2011): Global Governance as the Solution of the Crisis. In: Shifting Environment – Innovative Strategies NYME, Faculty of Economics

Czeglédy S., Rábold G. (1909, reprint 1995): *A keresztyén vallás rendszere*. Budapest, Református Egyház Zsinati Iroda

Foucault, M. (1977): *Discipline and Punish*. New York, Pantheon

Fukuyama, F. (1992): *The End of History and the Last Man*. New York, Simon and Schuster

Hobbes, T. (1999): *Leviatán (vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma)*. Budapest, Kossuth Kiadó

Hoós J. (2006): *Global Governance*. Akadémiai Kiadó

Kagan, R. (2008): *Return of History and the End of Dreams*. London, Atlantic Books

Luther M. (szerk. 1906): A világi felsőségről. In Masznyik Endre: *D. Luther Márton Egyházszervező Iratai*. III. kötet. Pozsony, Wigand F. K.,

Machiavelli, N.: *A Fejedelem*. MEK (<http://mek.oszk.hu/00800/00867/00867.htm>)

Madison, J. – Jay, J. – Hamilton, A. (1987): *The Federalist Papers*. Penguin Classics

Marx (1867): *A Tőke*. (<http://mek.oszk.hu/04700/04724/04724.pdf>) / Engels: (Marxszal együtt, névtelenül) "A Kommunista Párt kiáltványa", London

Messner, D. (2001): Global Governance: Globalisierung im 21. Jahrhundert gestalten. In: Behrens, M. (Hrsg.): *Globalisierung als politische Herausforderung: Global Governance zwischen Utopia und Realität; ein Lehrbuch*. VS Verl. für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, pp. 45-61.

Rousseau, J. J. (1978): Társadalmi szerződés. In: *Értekezések és filozófiai levelek*. Helikon Kiadó, Budapest

Shapiro, R. (2008): Futurecast 2020. *A Global Vision of Tomorrow*. Profile Books

Simai M. – Gál P. (2000): *Új trendek és stratégiák a világ gazdaságban – Vállalatok, államok, nemzetközi szervezetek*. Akadémiai Kiadó, Budapest

Simai M. (1994): *The Future of Global Governance. Managing Risk and Changes in the International System*. U.I.S.P. Press, Washington D. C.

Szun-Ce; Szema-Fa; Wuzi (2006): *A háború művészete – A hadviselés szabályai – A tábornagy metódusa*. Cartaphillus Könyvkiadó, Budapest

Taylor, C. (1989): Cross-Purposes: the Liberal-Communitarian Debate. In: Rosenblum, N. L. (ed.): *Liberalism and the Moral Life*. Harvard U. Pr., Cambridge, Mas.